

*Оксана Ігорівна ЄМЧУК,
головний консультант Апарату
Ради національної безпеки і оборони України,
кандидат історичних наук (Київ)*

РОДИНА МАСЛОВИХ: КОЛЕКТИВНА БІОГРАФІЯ ВЧЕНИХ

На основі методів просопографії у статті вперше створено портрети вчених старшого покоління родини Маслових — В. П. Маслова-Стокоза (1866–1918) та В. Н. Александренка (1861–1909), досліджено їх вплив на формування світогляду та наукових інтересів наступних поколінь. Особливу увагу присвячено особі українського літературознавця Сергія Івановича Маслова (1880–1957), документи особового фонду якого були основою джерельної бази дослідження.

Ключові слова: Сергій Іванович Маслов, Василь Павлович Маслов-Стокоз, Василь Никифорович Александренко, колективна біографія, вчені, родина.

Based on the methods of prosopography, the article introduces novel portraits of the older generation of scientists in Maslov family — V. P. Maslov-Stokoz (1866–1918) and V. N. Aleksandrenko (1861–1909), their influence on the formation of ideology and scientific interests of future generations. Particular attention is paid to the person of Ukrainian book critic Sergei Ivanovich Maslov (1880–1957), whose personal-fund documents were the basis of the source database of the research.

Keywords: Sergei Ivanovich Maslov, Vasily Pavlovich Maslov-Stokoz, Vasily Nikiforovich Aleksandrenko, collective biography, academics, family.

На основе методов просопографии в статье впервые создан портреты ученых старшего поколения семьи Масловых — В. П. Маслова-Стокоз (1866–1918) и В. Н. Александренко (1861–1909), исследовано их влияние на формирование мировоззрения и научных интересов следующих поколений. Особое внимание уделено личности украинского литературоведа Сергея Ивановича Маслова (1880–1957), документы личного фонда которого были основой источниковой базы исследования.

Ключевые слова: Сергей Иванович Маслов, Василий Павлович Маслов-Стокоз, Василий Никифорович Александренко, коллективная биография, ученые, семья.

Колективна біографія видатних учених, яка може охоплювати декілька поколінь, дає змогу розглянути окремі ета-

пи в історії науки та культури, процес формування наукових шкіл, а також долю інтелігенції на зламі епох.

Під час дослідження таких великих родин ми дотримуємося того принципу відбору персон, який запропонував доктор історичних наук, професор Віталій Сергійович Чишко (1951–2003) щодо складання Українського біографічного словника: від постатей світового, європейського, загальнослов'янського рівня — до діячів окремих регіонів України, діаспори далекого чи близького зарубіжжя, а також іноземців, які вплинули на українську історію та культуру [31, с. 32]. Керуючись таким принципом, ми плануємо поступово створити колективну біографію родини Маслових, яка дотепер лише частково простежена у наукових публікаціях.

Метою цієї статті є створення портретів першої генерації родини Маслових, визначення їх внеску в науку та культуру, а також їх впливу на формування світогляду та наукових інтересів наступних поколінь родини.

Джерельною базою дослідження були переважно архівні документи особового фонду Сергія Івановича Маслова [12], що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Також використано друковані праці, електронні ресурси біографічної інформації та усні спогади тих осіб, хто був знайомий із родиною.

Враховуючі наукові здобутки, безумовним лідером родини Маслових був Сергій Іванович Маслов (1880–1957) — відомий книгознавець, бібліограф, літературознавець, педагог, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент Академії наук УРСР. До його наукової спадщини зверталися багато дослідників, переважно українських [7; 8].

Колективну біографію родини Маслових вперше спробувала розглянути внучата племінниця Сергія Івановича — Олена Олександрівна Ключко, яка мешкає дотепер на батьківщині Маслових у Прилуках [19; 20]. Інші розвідки були присвячені процесові формування особистості С. І. Маслова [10] та особливостям його родинного та професійного оточення [9; 11].

Попередня публікація про колективну біографію родини Маслових на основі методів просопографії була присвячена проблемам спадковості таланту та лідерства у родині, що досліджували австрійський психолог Альфред Адлер (1870–1937) та англійський психолог і антрополог Френсіс Гальтон (1822–1911) [6]. Ф. Гальтон доводив, що жодні сус-

пільні чи інші перешкоди не завадять таланту досягнути успіху [3]. Серед головних рис талановитого вченого він називав розум, енергію, здатність до тяжкої праці, природний потяг до науки та різноманітних пошуків, витримку, наполегливість, незалежність характеру. Ці риси були притаманні різнобічно обдарованим представникам родини Маслових. Сергій Іванович ґрунтовно знав хімію, фізику, біологію, філософію, але, головне, — зробив помітний внесок в історичні та філологічні науки. Крім того, рано втративши батька, Сергій Іванович став лідером у родині та з 14-ти років виховував молодших братів і сестер. Серед його нащадків були талановиті математики — син Олексій (1916–41) та онук Сергій (1939–82) — доктор математичних наук. На жаль, їхній науковий потенціал, а також потенціал його дружини — талановитого філолога Олени Митрофанівни Маслової (1887–1934), не був повністю реалізований у зв'язку з передчасною смертю. Старший син Сергія Івановича — Юрій Сергійович Маслов (1914–90), доктор філологічних наук, професор, гідно успадкував талант батьків та увійшов до історії філології як видатний учений. Брат Сергія Івановича — Василь Іванович Маслов (1884–1959), відомий філолог, педагог, етнограф, свій життєвий шлях пройшов поряд зі старшим братом. Їхнє партнерство вважається прикладом творчих стосунків.

Першим портретом учених у колективній біографії Маслових мав бути портрет ученого-хіміка Михайла Васильовича Маслова (1840–71), дядька братів Маслових по батьківській лінії, але про його наукову діяльність відомостей немає. Він прожив лише 30 років і похований в Ічні, на Чернігівщині [19, с. 3].

Батьки Сергія Івановича до наукової діяльності не були причетні: мати — Ганна Никифорівна Александренко (1864–1952) була домогосподаркою, вихователькою семи дітей, а батько — Іван Васильович Маслов (1816–94) — купець 2-ої гільдії в Ічні Чернігівської губернії.

У першу чергу нашу увагу привернув родич Серія Івановича по батьківській лінії — письменник, публіцист, поет, революціонер Василь Павлович Маслов-Стокоз (або Маслов-Стокіз). Дати його життя в різних джерелах відмінні, але більш вірогідними є 1866–1918 рр. [30, с. 56–58]. Він публікував праці під псевдонімами Василь Жук, В. П. Ба_

туринський і В. П. Баранов. Дотепер бракує спеціальних досліджень його наукової спадщини.

Документи особового фонду Сергія Івановича Маслова свідчать про те, що він із В. П. Масловом-Стокозом мав спільного діда по лінії батька — Василя Івановича Маслова (1808–1884), який вперше одружився у м. Бельово Тульської губернії, а вдруге, коли переїхав на Чернігівщину, — у Ніжині, на напівгречанці Ганні Іванівні Загнєєвій (1816–1900) — бабусі Сергія Івановича. Причиною переселення Василя Маслова в Україну, вірогідно, була пропозиція його ічнянського родича купця Скапіна вести спільну торгівлю на ринку. Згодом Василь Маслов побудував у Ніжині та Ічні заводи з виробництва мила та свічок. Цю справу успадкував батько Сергія Івановича [13, спр. 3536, арк. 5].

Батько В. П. Маслова-Стокоза Павло Васильович Маслов одружився на жінці польського походження за прізвищем Стокоз у Батурині, де і народився майбутній письменник і революціонер. Саме тому він обрав собі подвійне прізвище та псевдонім Батуринський. Доля батьків В. П. Маслова-Стокоза склалася трагічно: мати втопилася у річці Сейм, а батько був засланий до Тобольська за спробу вбивства другої дружини, начебто, у зв'язку з залицяннями до неї колишнього тестя Стокоза [13, спр. 3536, арк. 5 зв].

В. П. Маслов-Стокоз навчався у Прилуцькій чоловічій гімназії, деякий час мешкав у Борзні, вчителював у Прилуках. Про його вищу освіту відомо тільки, що він отримав її в Росії. Юнаком почав брати активну участь у антимонархічному революційному русі, за що у 1884 р. згідно з вироком Конотопського суду був засланий на два роки у Березів Тобольської губернії. Сергій Іванович зробив повну власноручну копію цих судово-слідчих документів [13, спр. 3536, арк. 8–54].

Потім засланець перебував у Кокчетаві Акмолінської губернії, звідки написав свої перші листи до українського письменника і громадського діяча І. Я. Франка (1856–1916), (зберігаються в рукописному відділі Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР). Згодом, він познайомився особисто з І. Я. Франком та почав співпрацювати.

Після заслання В. П. Маслов-Стокоз недовго перебував у Катеринодарі й Кам'янці-Подільському, потім виїхав за кордон. В еміграції жив у Швейцарії (Женева, Цюрих),

Сербії (Белград), Болгарії, США (Балтімор, Нью-Йорк), Англії (Лондон). Перебуваючи за кордоном, друкувався на сторінках «Народовольца», у виданнях антимонархічного напрямку: «Свободная Россия» (Женева), «Прогрес» (Нью-Йорк, Чикаго), «Летучие листки, издаваемые Фондом вольной русской прессы в Лондоне», а також у багатьох інших виданнях: «Исторический вестник», «Вестник всемирной истории», «Новое слово», «Русская мысль», «Вестник Европы», «Южный край». Василь Павлович брав участь у виданні україномовного журналу «Громада» та підтримував тісні зв'язки з багатьма представниками політичного руху, відомими українськими, російськими, зарубіжними діячами науки та культури.

В особовому фонді Сергія Івановича Маслова, крім згаданих судово-слідчих матеріалів, збережено візитну картку В. П. Маслова-Стокоза, дані про його листи до І. Я. Франка, бібліографічні відомості про публікації у львівському виданні «Зоря» 1886 р., а також його фотопортрети, зроблені у Прилуках у 1909 р. [13, спр. 4170, 2 арк.]

В еміграції Василь Павлович одружився на Дорі Весс і мав двох дітей. Архів В. П. Маслова-Стокоза зберігається в Амстердамі (Нідерланди) у Міжнародному інституті соціальної історії. До цього архівного фонду належать документи 1876–1949 рр.: рукописи наукових і публіцистичних праць, листи від Михайла Драгоманова, біля 30 листів від Петра Кропоткіна, листування з дружиною та інші архівні документи. У передмові до фонду зазначено, що батько Василя Павловича був українцем, а мати — полькою, та що предметом його наукових розвідок були твори російської, української та сербської літератур, а також фольклор [32].

До найвідоміших його публіцистичних та історіографічних праць належать: «Западники 40-х годов» (1911) «А. И. Герцен, его друзья и знакомые. Материалы для истории общественного движения в России» (1904), «Михаил Петрович Драгоманов» (1895), «К биографии Н. И. Костомарова» (1907), «К биографии И. Тургенева». Остання праця була передрукована у 2008 р. у російському журналі «Нева» з передмовою М. Райциної [24].

У співпраці з такими видатними політичними діячами та вченими як Петро Олексійович Кропоткін (1842–1921) В. П. Маслов-Стокоз виявив не лише талант перекладача,

а й різнобічні наукові інтереси в галузі філософії, історії, літератури та культури. У 1907 р. він переклав із англійської мови написану у Бостоні (США) книгу П. О. Кропоткіна «Идеалы и действительность в русской литературе», де той дав загальну характеристику українській культурі та літературі, порівняв основні риси українського та російського етносів [25].

В. П. Маслов-Стокоз переклав російською мовою окремі твори І. Я. Франка, скажімо, поезію «Каменярі» («Русский рабочий». – 1895, № 4), вперше виявлену дослідником О. Дуном у 1972 р. [5]. Також він перекладав українською мовою твори різних російських письменників. Та для наших сучасників В. П. Маслов-Стокоз більше відомий не як перекладач, історик і публіцист, а переважно як поет, автор шедевру української любовної лірики «Пісня пісень», вперше опублікованого І. Я. Франком в антології «Акорди» у Львові. Ці вірші у 1924 р. були покладені на музику видатним українським композитором В. О. Барвінським (1888–1963) [22; 23].

Вітчизняний літературознавець В. І. Дудко у статті «Лондонський відгук» повідомив, що знайшов версію біографії В. П. Маслова-Стокоза у рукописному відділі Інституту світової літератури ім. О. М. Горького АН СРСР (ф. 576, оп. 1, спр. 73) [4]. Ця біографія готувалася на початку 1930-х рр. для 4-го випуску 3-го тому біобібліографічного довідника «Деятели революционного движения в России», який не був надрукований. В. І. Дудко розглянув рецензію В. П. Маслова-Стокоза у лондонському виданні «Народоволець» на літературно-науковий і громадсько-політичний часопис «Життя і слово» (Л., 1894–97), організатором і редактором якого був І. Я. Франко.

Як справедливо зауважив В. І. Дудко, В. П. Маслов-Стокоз не був теоретиком відродження «Народної волі», хоча поділяв ці ідеї. Важливо, що він наголошував у цій рецензії не на розходженнях із марксистським напрямком журналу І. Я. Франка, а на спільних принципах діяльності антимонархічних сил, що зближували ці два видання. В. П. Маслов-Стокоз охарактеризував широке авторське коло часопису, зауважив, що журнал не замикається у тісних рамках галицьких інтересів, відводить багато місця розробці практичних і теоретичних питань політичного характеру, подає масу актуальних новин з Росії, висвітлення яких стикається

там із цензурними обмеженнями. Автор рецензії підсумував, що у журналі, крім його редактора, найвидатнішого з галицько-українських письменників І. Я. Франка, беруть постійну участь такі відомі автори, як Леся Українка та ін.

В. П. Маслов-Стокоз увійшов до кола найпрогресивнішої української інтелігенції початку ХХ ст., був одним із лідерів українських письменників діаспори, людиною різноманітно обдарованою. Як історик-публіцист він увів до публіцистичного твору елементи наукового пізнання складних суспільних явищ, виявив майстерність перекладача, поета, редактора та видавця.

Звертаючись до наступників В. П. Маслова-Стокоза, маємо згадати про те, що Сергій Іванович Маслов був учасником студентського революційного руху в Києві: весною 1899 р. його відрахували з Політехнічного інституту, а в грудні 1900 р. — покарали на рік службою рядовим солдатом 43-го Охотського піхотного полку в Луцьку [13, спр. 264, 39 арк.].

Доля онука Сергія Івановича — доктора математичних наук Сергія Юрійовича Маслова (1939–82), який мешкав у Ленінграді, більш трагічна. Як математик він був відомий за межами СРСР у зв'язку з тим, що на рік раніше американців сформулював фундаментальний метод пошуку доказів, на якому будувалися дослідження щодо штучного інтелекту, розробив теорію дедуктивних систем. У 1967 р. він організував Семінар із загальної теорії систем, який у 1972 р. перетворився на культурологічний і політичний. Учасники Семінару видавали перший у СРСР журнал забороненої літератури «Сумма». С. Ю. Маслов був одним із лідерів правозахисного руху в СРСР, у наслідок чого його звільнили з роботи, а згодом він загинув у автомобільній катастрофі за неясних обставин [21].

До старшого покоління родини Маслових належить також професор міжнародного права Варшавського університету Василь Никифорович Александренко (1861–1909), автор понад 70-ти праць із історії дипломатії, міжнародного права, історії державного устрою країн Європи. Він був рідним братом матері Сергія Івановича Маслова — Ганни Александренко. Враховуючи, що Сергій Іванович рано втратив батька, роль рідного дядька у його вихованні була значною.

В. Н. Александренко народився у 1861 р. в Ніжині, в українській купецькій родині, закінчив Ніжинську класич-

ну гімназію. Відомо, що його батько — Никифор Опанасович Александренко (1819–69) жив і помер у Ніжині. Мати — Олександра Семенівна Онискевич (1839–1905) народилася і жила у Борзні, потім — у Прилуках. Її батько, в свою чергу, походив із Новгород-Сіверського, мати — з роду купців Кисловських у Борзні. Можна стверджувати, що родина Сергія Івановича Маслова по лінії матері мала українське походження [13, спр. 3535, арк. 8].

У 1885 р. В. Н. Александренко закінчив юридичний факультет Петербурзького університету, захистивши магістерську дисертацію по темі «Английский тайный совет и его история». У 1897 р. він захищає докторську дисертацію у Московському університеті по темі «Русские дипломатические агенты в Лондоне в XVIII веке».

У Петербурзі на початку 1900-х рр. одружився на представниці відомого роду Енгельгардтів — баронесі Ніні Ріхардівні Енгельгардт. Її батько полковник Ріхард Енгельгардт із дружиною Аграфеною володів землями у теперішній Кіровоградській області. Ще будучи студентом та магістром, В. Н. Александренко виїжджав до Європи, працював у бібліотеках та архівах Англії, Німеччини, Австрії. Результатом цих студій стали праці «Політичний устрій англосаксів» (1885), «Очерки из истории английских университетов» (1887), «Новая реформа местного управления в Англии, ее характер и значение» (1888).

У 1888 р. В. Н. Александренко повернувся до Петербурга, де почав працювати у канцелярії першого департаменту Сенату. Про це згадував його близький друг юрист, літературознавець Олександр Чебишев (1866–1917). У листі від 28 червня 1889 р. він писав, що ті колеги, хто цінував науковий талант В. Н. Александренка, вважали марно витраченим час його роботи в Сенаті з його неминучим чиновницьким формалізмом і бюрократизмом [14, арк. 4].

У 1888 р. В. Н. Александренка було призначено приват-доцентом кафедри міжнародного права Варшавського університету. У 1892 р. його призначили екстраординарним, згодом — ординарним професором цієї самої кафедри. Він працював редактором видання «Варшавские университетские известия». Того ж року подорожував із юним Сергієм Масловим до Криму. Ця подорож стала яскравим враженням дитинства майбутнього вченого.

У 1898 р. В. Н. Александренко придбав садибу в селі Дідівці біля Прилук. Його дружина з чотирма дітьми, які народились у Варшаві, здебільше мешкала в Дідівцях. С. І. Маслов зберіг сімейне листування вченого з дружиною, яке демонструє особисті теплі стосунки подружжя та в цілому побут родини [15]. Невиліковна онкологічна хвороба перервала життя талановитого вченого у 1909 р. Він помер у Дідівцях, де С. І. Маслов розшукав його надгробок зі словами: «Земля родная! Ты будешь прах мой врачевать» [13, спр. 3523, арк. 8].

Події 1917 р. застали дружину В. Н. Александренка Ніну у Царському селі. Вона лишилась усіх статків і засобів до існування. Згодом до Петербурга приїхав давній приятель В. Н. Александренка — видатний український історик Д. І. Багалій (1857–1932), який забрав Ніну з дітьми до Харкова, де вони оселилися на другому поверсі його будинку. Ніна заробляла на життя приватними уроками іноземних мов. Діти отримали добру освіту, але доля їх склалася по-різному. Нащадків вони не залишили. Ніна померла у Харкові в 1942 р.

Цікаві паралелі виникають під час розгляду біографії В. Н. Александренка. Один із його синів досяг значних успіхів у науці, це — Гліб Васильович Александренко (1898–1963) [26], доктор юридичних наук, професор. Він працював у вузах Одеси, Харкова, Дніпропетровська, Києва, поєднуючи педагогічну діяльність із науковою роботою. Його відомі праці: «Конституція УРСР і СРСР» (1927–29), «Автономні республіки та автономні області в Союзі РСР» (1928), «Радянський державний устрій» (1931), «Буржуазний федералізм» (1962).

Нагадаємо, що у 1934 р. наставник братів Маслових, керівник філологічного Семінару в Київському університеті академік В. М. Перетц (1870–1935) був заарештований як «український буржуазний націоналіст». Є припущення, що В. М. Перетц постраждав за близькі стосунки з тодішнім наркомом освіти УРСР, провідником політики українізації М. О. Скрипником (1872–1933), який у 1933 р. учинив самогубство в Харкові [27]. Гліб Александренко працював радником заступника М. О. Скрипника [19, с. 6]. Після переведення столиці з Харкова до Києва, він із дружиною переїхав до Києва. У червні 1941 р. його безпідставно заарештували за доносом сусідки та вислали у Дудинку Красноярського

краю на десять років. До 1956 р. він працював арбітром у м. Фрунзе (нині — Бішкек, Киргизстан). Повернувшись до Києва, був викладачем юридичного факультету Київського університету, з 1957 р. — старшим науковим співробітником сектору держави і права Академії наук УРСР. С. І. Маслов листувався з іншим сином В. Н. Александренка — Леонідом Васильовичем Александренком (1900–1960), який був ученим-істориком, доцентом Мінського та Харківського університетів [13, спр. 5067–5069, 6 арк.].

Відомо, що В. Н. Александренко залишив Масловим цінну бібліотеку, але під час голодомору родина змушена була продати її значну частину, щоб вижити [19, с. 7].

Отже, не зважаючи на те, що в біографічних довідках В. Н. Александренко частіше згадується як російський учений, ім'я цього видатного історика та юриста у 1930 р. було внесене до Біографічного словника діячів України, який складала Постійна комісія УАН – ВУАН для складання Біографічного словника діячів України під керівництвом українського літературознавця М. М. Могилянського (1873–1942) [18]. Розвідки про наукову спадщину В. Н. Александренка базуються переважно на статті його найближчого учня, філософа та правознавця Є.В. Спекторського (1875–1951) «Памяти В. Н. Александренко» («Варшавские университетские известия», 1910, № 9).

Серед сучасних російських дослідників наукової спадщини В. Н. Александренка варто назвати професора Білгородського державного університету Олену Сафронову, яка у 2011 р. опублікувала ювілейну статтю пам'яті В. Н. Александренка, де наголосила, що творча спадщина вченого чекає на достойну оцінку та свого дослідника [28].

В. Н. Александренко був учнем російського юриста і публіциста О. Д. Градовського (1841–89). Він успадкував від нього талант лектора, а також інтерес до вивчення політичної історії багатьох країн світу, зокрема до аналізу ролі особи у діалектиці історичного процесу. На основі ґрунтовного вивчення архівних документів В. Н. Александренко розробляв питання політичної історії, теорії та історії міжнародних відносин, міжнародного права, історії дипломатії у працях: «О правах и преимуществах дипломатических агентов» (1891), «Доктрина Монро» (1898), «Кодификация законов и обычаев войн» (1901), «Очерки внешних сношений Японии

с иностранными державами» (1904), «Русско-японская война и вопросы международного права», «Очерки международного административного права» (1905), «Дипломатическое представительство пап» (1894), «Посольский церемониал в XVIII веке и отношение к нему русских дипломатов» (1894), «Дело об оскорблении русского посла в Лондоне А. А. Матвеева» (1893), «Из жизни русских студентов в Оксфорде в царствование императрицы Екатерины II» (1893), «Из переписки княгини Ливен с графом Греем» (1891). Окремі його твори збагатили історичну біографістику, скажімо, «К биографии князя А. Д. Кантемира» (1896), «Наполенон и Англия (1802–15)» (1906), «К характеристике кн. Бисмарка и его мемуаров» (1899).

У 1906 р. у Варшаві вийшла друком цінна історична розвідка «Собрание важнейших трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами (1774–1906)». Стаття В. Н. Александренка «Порядок делопроизводства в английском тайном совете», надрукована у журналі «Варшавские университетские известия» (1889, № 9), порушила актуальні дотепер проблеми формування засад інформаційної політики, питання службової таємниці, вдосконалення роботи державного апарату [1].

Є. В. Спекторський підкреслював рідкісний талант В. Н. Александренка знаходити в архівах потрібні документи й аналітично вивчати їх. У маловідомій біографії вченого, яку склала Софія Щербина українською мовою [17], цей талант розглядається на прикладі пошуків документів про російського царя-самозванця Лжедмитрія (?–1606). На відміну від інших дослідників, хто шукав ці документи в архівах Рима, В. Н. Александренко знайшов нові факти у сімейному листуванні бідних німецьких ченців, які були при особі самозванця.

С. І. Маслов успадкував від В. Н. Александренка принципи роботи з першоджерелами, поєднавши історико-джерелознавчі та історико-книгознавчі методи аналізу пам'яток. Ці принципи були розвинуті також у Семінарі академіка В. М. Перетца, який вимагав від учнів великої обізнаності в історичних фактах, широкої ерудиції та обережності під час їх аналізу. Виховані В. М. Перетцом учні мали енциклопедичні знання та могли легко адаптуватися в університетах як слов'янських, так і європейських країн. Через покоління учнів В. Н. Александренка, В. М. Перетца та С. І. Маслова

ми можемо простежити спільні засади наукової роботи, визначені у статті Є. В. Спекторського: вчений працює «не в холодній, разреженній атмосфері умозрительних построений или абстрактных схем, а в неисследованных залежах еще неведомого архивного материала» [19, с. 6].

Важливо також, що В. М. Перетц толерантно ставився до плюралізму політичних уподобань своїх учнів, об'єднавши їх перш за все як учених-професіоналів, тому ті, хто переїхав до Росії, емігрував за кордон або залишився в Україні, згодом не припиняли спілкування з С. І. Масловим.

В. Н. Александренко ґрунтовно вивчав історію України та особливо добу Івана Мазепи, але ці документи залишилися переважно неопрацьованими. В ІР НБУВ збережено автографи робочих записів до цих історичних праць німецькою та французькою мовами [16]. С. І. Маслов намагався допомагати йому в роботі. Так, 9 вересня 1908 р. він надіслав з Києва до Варшави лист із описом статті українського історика Степана Томашівського (1875–1930) «Причинки до історії Мазепинщини» [13, спр. 4669, арк. 1; 29].

С. І. Маслов успадкував інтерес до доби І. Мазепи як літературознавець. Протягом 1920–1930-х рр. він багато досліджував архівні та бібліотечні фонди Росії, підготував докторську дисертацію на тему «І. Мазепа в літературі к. XVII – п. XVIII ст.» [13, спр. 1673–1676, 12 арк.]. Він досконало описав численні історичні документи, художні твори, археологічні знахідки, багато іноземних видань про І. Мазепу [13, спр. 2501, арк. 1–18]. Одним із результатів досліджень був його обґрунтований висновок про примусове вилучення імені І. Мазепи із багатьох текстів к. XVII – п. XVIII ст. Згадки про І. Мазепу в документах тих часів закреслювалися, затиралися, заклеювалися, виривалися разом із аркушем тощо [13, спр. 475, арк. 45, 48]. На жаль, це дослідження С. І. Маслова не було надруковано за об'єктивних і суб'єктивних причин.

У 1929 р. С. І. Маслов написав схвальний відгук на працю В. Н. Александренка «Документы об А. Войнаровском, извлеченные из иностранных архивов», де наголосив, що ця праця становить корисний здобуток для української історичної науки [13, спр. 726, 1 арк.]. У 1916 р. відомий історик, дослідник російсько-шведських відносин Веніамін Кордт (1860–1934) надрукував частину документів із цієї праці [2].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що В. Н. Александренко одним з перших здійснив масштабні джерелознавчі розвідки в європейських архівах, розглянув історичні, правові та культурні функції документів. В. П. Маслов-Стокоз зробив внесок у розвиток європейських тенденцій в українській дореволюційній гуманітарній науці та культурі. Ці вчені досягли помітних успіхів у науковому осмисленні подій світової та української історії. Нащадки В. П. Маслова-Стокоза і В. Н. Александренка успадкували від них наукові здібності, масштабність наукових інтересів, активну громадянську та культурно-просвітницьку позицію, схильність до пошуку невідомих архівних джерел. Отже, тема збереження кращих традицій європейської, російської та української дореволюційної науки на прикладі колективної біографії вчених родини Маслових залишається актуальною та перспективною.

1. *Александренко В. Н.* «Порядок делопроизводства в английском тайном совете» [Текст] / В. Н. Александренко // Варшав. університет. известия. – 1889. – № 9. – С. 1–12.
2. *Александренко В. Н.* Документы об Андрее Войнаровском и Филиппе Орлике [Текст] / В. Н. Александренко, В. А. Кордт // Сб. статей и материалов по истории юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. – К., 1916. – Вып. 2. – С. 1–124.
3. *Гальтон Френсіс.* Наследственность таланта: законы и последствия [Текст] : пер. с англ. / Ф. Гальтон. – М. : Мысль, 1996. – 272 с.
4. *Дудко В.* Лондонський відгук [Текст] / В. І. Дудко // Вітчизна. – 1990. – № 10. – С. 202–204.
5. *Дун О.* Перший перекладач «Каменярів» [І.Франка] [Текст] / О. Дун // Десн. правда. – 1979. – 16 січ.
6. *Ємчук О.* До проблеми спадковості таланту: родина Сергія Івановича Маслова [Текст] / О. І. Ємчук // Сіверян. літопис. – 2010. – № 1. – С. 69–74.
7. *Ємчук О. І.* Сергій Іванович Маслов (1880–1957) як учений, організатор архівної та бібліотечної справи [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Ємчук Оксана Ігорівна ; Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2010. – 19 с.
8. *Ємчук О.* Праці українських науковців про життя та діяльність С. І. Маслова [Текст] / О. Ємчук // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2009. – Вип. 17. – С. 155–164.
9. *Ємчук О.* С. І. Маслов — один із талановитих учнів школи академіка В. М. Перетца [Текст] / О. Ємчук // Волин. іст. зап. : зб. наук. пр. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – Т. 2. – С. 208–212.
10. *Ємчук О.* С. І. Маслов: формування особистості вченого [Текст] /

- О. Ємчук // Там само. – 2008. – Т. 1. – С. 219–225.
11. *Ємчук О.* Спогади Ю. Л. Булаховської про С. І. Маслова як джерело дослідження наукової біографії вченого / О. Ємчук // *Архіви України.* – 2009. – № 6. – С. 190–198.
 12. ІР НБУВ. – Ф. 33. – 8 531 од. зб.
 13. ІР НБУВ. – Ф. 33, оп. 2.
 14. ІР НБУВ. – Ф. 33, оп. 3, спр. 7904.
 15. ІР НБУВ. – Ф. 33, оп. 3, спр. 7923–7928. – 11 арк.
 16. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 12236, 12240, 12241, 12242.
 17. ІР НБУВ. – Ф. 10, спр. 6523.
 18. ІР НБУВ. – Ф. 10, спр. 5754. – 2 арк.
 19. *Клочко О.* До витоків роду [Текст] / О. О. Клочко // *Скарбниця.* – Прилуки, 1996. – № 5 (45). – С. 5–6.
 20. *Клочко О.* Сергій Іванович Маслов. До витоків роду [Текст] / О. Клочко // *Перші книгознавчі читання : зб. наук. пр. / відп. ред. О. С. Онищенко.* – К. : НБУВ, 1997. – С. 70–82.
 21. *Маслов С. Ю.* (1939–1982), правозащитник [Електронний ресурс] // Санкт-Петербург : енцикл. – Режим доступу : <http://www.encspb.ru/article%20.php%20kod=%202804023792>, свободный. – Название с экрана.
 22. *Маслов-Стокіз В.* Пісня пісень [Текст] / В. Маслов-Стокіз // *Акорди : антол. укр. лірики / укл. І. Франко.* – Л., 1903. – С. 230.
 23. *Маслов-Стокіз В.* Пісня пісень [Текст] / В. Маслов-Стокіз // *Акорди : антол. укр. лірики від смерті Шевченка / упоряд. І. Франко. ; репринт. вид.* – К. : Веселка, 1991. – С. 238–239.
 24. *Маслов-Стокоз В. П.* К биографии И. С. Тургенева [Текст] / В. П. Маслов-Стокоз ; подгот. текста, коммент. М. А. Райциной // *Нева.* – 2008. – № 10. – (публик. по : Минувшие годы. – 1908. – № 8. – С. 45–71).
 25. *Михайлова М.* Письма кн. П. А. Кропоткина к В. П. Жуку (К истории перевода книги П. А. Кропоткина «Идеалы и действительность в русской литературе») [Текст] / М. П. Михайлова // *Рус. литература.* – СПб., 2000. – № 3. – С. 157–169.
 26. *Нипорко Ю.* Александренко — Василь Никифорович [Електронний ресурс] / Ю. І. Нипорко // *Zakony.com.ua.* – Режим доступу : <http://www.zakony.com.ua/juridical.html?catid=35899>, вільний. – Назва з екрану.
 27. *Перетц В. Н.* Краткий очерк методологии истории русской литературы [Текст] : пособие и справочник для студентов, преподавателей и для самообразования / В. Н. Перетц ; предисл. С. К. Росовецкого, А. Н. Дмитриева. – М. : Изд-во Гос. публич. истор. б-ка России, 2010. – С. 3–24.
 28. *Сафронова Е.* Василий Никифорович Александренко: юрист-международник и историк по призванию (посвящается 150-летию со дня рождения) [Текст] / Е. В. Сафронова // *Истор., философ., полит. и юридич. науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики.* – 2011. – № 1–3. – С. 185–187.
 29. *Томашівський С.* Причинки до історії Мазепинщини [Текст] / С. Т. Томашівський // *Записки НТШ.* – Л., 1908. – Т. 81. – *Miscellanea.* – С. 151–154.
 30. *Українські письменники діаспори [Текст] : матер. до біобібліогр.*

- слов. / М-во культури і туризму України, Нац. парлам. б-ка України. – К. : НПБ України, 2006. – Ч. 2 : (Л – Я) / авт.-упоряд. : О. Білик, Г. Гамалій, Ф. Погребенник ; відп. ред. В. Кононенко ; авт. біогр. довід. ст. Ф. Погребенник. – 2007. – 252 с.
31. *Чишко В.* Біографістика як галузь історичної науки: історіографія та методологія [Текст] : автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Чишко Віталій Сергійович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1997. – 48 с.
32. *Vasilij Pavlovič Žuk Papers* [Electronic resource] // International Institute of Social History.– Access mode : <http://www.iisg.nl/archives/en/files/z/ARCH01535.php>, free. – The name of the screen.

Ємчук О. І. Родина Маслових: колективна біографія вчених

У статті Оксани Ємчук продовжено дослідження колективної біографії вчених родини Маслових, розпочате у попередніх публікаціях. На основі методів просопографії у статті вперше створено портрети вчених старшого покоління родини Маслових — В. П. Маслова-Стокоза (1866–1918) та В. Н. Александренка (1861–1909), досліджено їх вплив на формування світогляду та наукових інтересів наступних поколінь. Особливу увагу присвячено особі українського літературознавця Сергія Івановича Маслова (1880–1957), документи особового фонду якого були основою джерельної бази дослідження.

У статті простежено біографію та творчий доробок письменника, публіциста, революціонера Василя Павловича Маслова-Стокоза, який був одним із лідерів українських письменників діаспори. Як історик-публіцист він увів до публіцистичного твору елементи наукового пізнання складних суспільних явищ, виявив майстерність перекладача, поета, редактора та видавця, зробив внесок у розвиток європейських тенденцій в українській науці та культурі.

У статті проаналізовано біографію історика, юриста, професора міжнародного права Василя Никифоровича Александренка, ім'я якого було внесено у 1930 р. до Біографічного словника діячів України. В. Н. Александренко був рідним братом матері Сергія Івановича Маслова. Він здійснив масштабні джерелознавчі розвідки в європейських архівах, розглянув історичні, правові та культурні функції документів, написав більше 70-ти праць з історії дипломатії, політичної історії багатьох країн світу. В. Н. Александренко ґрунтовно вивчав історію України та особливо цікавився добою Івана Мазепи. С. І. Маслов успадкував інтерес до цієї теми як літературознавець.

В. П. Маслов-Стокоз і В. Н. Александренко досягли помітних успіхів у науковому осмисленні подій світової та української історії. Їхні нащадки успадкували від них наукові здібності, масштабність інтересів, різноманітність наукових пошуків, витримку, наполегливість, незалежність характеру, активну громадянську позицію, здатність до пошуку та вивчення невідомих архівних джерел.

Отже, тема збереження кращих традицій європейської, російської та української дореволюційної науки на прикладі колективної біографії вче-

них родини Маслових залишається актуальною та перспективною.

Ключові слова: Сергій Іванович Маслов, Василь Павлович Маслов-Стокоз, Василь Никифорович Александренко, колективна біографія, вчені, родина.

Yemchuk O.I. Maslov Family : collective biography of scientists

The article of Oksana Yemchuk is a running story, begun in previous publications, examining the collective biography of scientists of Maslov family.

Based on the methods of prosopography, the article introduces novel portraits of the older generation of scientists in Maslov family — V. P. Maslov-Stokoz (1866–1918) and V. N. Aleksandrenko (1861–1909), their influence on the formation of ideology and scientific interests of future generations. Particular attention is paid to the person of Ukrainian book critic Sergei Ivanovich Maslov (1880–1957), whose personal-fund documents were the basis of the source database of the research.

The article traces the biography and creative heritage of the writer, journalist and revolutionary Vasily Maslov-Stokoz, who was one of the leaders of Ukrainian diaspora writers. As a historian and essayist, he enriched the journalistic genre with elements of scientific knowledge of complex social phenomenon, demonstrated the skills of translator, poet, editor and publisher, contributed to the development of European trends in Ukrainian science and culture.

This article examines the biography of the historian, lawyer and professor of international law Vasily Aleksandrenko, whose name was listed in the Biographical Dictionary of Ukrainian Personalities in 1930. V. N. Aleksandrenko was the brother of Sergei Maslov's mother. He provided extensive source studies in European archives, considered historical, legal and cultural functions of documents, wrote more than 70 works on diplomatic and political history of many countries. V. Aleksandrenko thoroughly studied the history of Ukraine and was particularly interested in the era of Ivan Mazepa. S. I. Maslov inherited the interest in this subject as a book critic.

V. P. Maslov-Stokoz and V. N. Aleksandrenko achieved notable success in scientific conceptualization of events in Ukrainian and world history. Their descendants inherited their academic abilities, wide scale of interests, variety of scientific researches, patience, perseverance, independence of character, active citizenship, ability to search and explore unknown archival sources.

Consequently, the subject of maintaining the best traditions of European, Russian and Ukrainian pre-revolutionary science through the example of a collective biography of scientists of Maslov family, remains contemporary and promising.

Keywords: Sergei Ivanovich Maslov, Vasily Pavlovich Maslov-Stokoz, Vasily Nikiforovich Aleksandrenko, collective biography, academics, family

Емчук О. И. Семья Масловых: коллективная биография ученых

В статье Оксаны Емчук продолжено исследование коллективной биографии ученых семьи Масловых, начатое в предыдущих публикаци-

ях. На основе методов просопографии в статье впервые созданы портреты ученых старшего поколения семьи Масловых — В. П. Маслова-Стокоз (1866–1918) и В. Н. Александренко (1861–1909), исследовано их влияние на формирование мировоззрения и научных интересов следующих поколений. Особое внимание уделено личности украинского литературоведа Сергея Ивановича Маслова (1880–1957), документы личного фонда которого были основой источниковой базы исследования.

В статье прослежена биография и творчество писателя, публициста, революционера Василия Павловича Маслова-Стокоз, который был одним из лидеров украинских писателей диаспоры. Как историк-публицист он ввел в публицистику элементы научного познания сложных общественных явлений, обнаружил мастерство переводчика, поэта, редактора и издателя, внес вклад в развитие европейских тенденций в украинской науке и культуре.

В статье проанализирована биография историка, юриста, профессора международного права Василия Никифоровича Александренко, имя которого было внесено в 1930 году в Биографический словарь деятелей Украины. В. Н. Александренко был родным братом матери Сергея Ивановича Маслова. Он провел масштабные источниковедческие исследования в европейских архивах, рассмотрел исторические, правовые и культурные функции документов, написал более 70-ти работ по истории дипломатии, политической истории многих стран мира. В. Н. Александренко основательно изучал историю Украины и особенно интересовался эпохой Ивана Мазепы. С. И. Маслов унаследовал интерес к этой теме как литературовед.

В. П. Маслов-Стокоз и В. Н. Александренко достигли заметных успехов в научном осмыслении событий мировой и украинской истории. Их потомки унаследовали от них научные способности, масштабность интересов, разнообразие научных поисков, выдержку, настойчивость, независимость характера, активную гражданскую позицию, способность к поиску и изучению неизвестных архивных источников.

Итак, тема сохранения лучших традиций европейской, русской и украинской дореволюционной науки на примере коллективной биографии ученых семьи Масловых остается актуальной и перспективной.

Ключевые слова: Сергей Иванович Маслов, Василий Павлович Маслов-Стокоз, Василий Никифорович Александренко, коллективная биография, ученые, семья.